

SECTION: JURISPRUDENCE

DOI 10.70286/ISU-01.10.2025.003

ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПРАВОВУ ПОВЕДІНКУ

Єфанова Єлизавета Володимирівна

аспірантка

ORCID: 0000-0002-0417-816X

Кафедра теорії та історії права та держави

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Україна

Постановка проблеми. В останні роки вкрай актуальними постали питання дослідження проблематики цінності права, проявів рівня юридичного світогляду і поведінки його суб'єктів, а також їх особливостей моральної складової. Зовсім під іншим кутом досліджується проблематика співвідношення належного і неналежного у діях особи, допустимого та недопустимого в її поведінці. Існують загальноприйняті погляди науковців на проблему правової поведінки особи, які є сталими та незмінними в юридичній спільноті протягом досить тривалого часу, які в сукупності формують класичні розуміння проблематики правової поведінки. Досить актуальними є дослідження проявів правової поведінки особи, з урахуванням наявних наукових розробок, в умовах реалій сьогодення під час дії військового стану в нашій країні.

Мета статті – охарактеризувати правову поведінку, яка здійснює багатосторонній вплив на громадянське суспільство, а також проаналізувати умови сьогодення і чинники, що здійснюють безпосередній вплив на правову поведінку особи.

Виклад основного матеріалу. Важливими аспектами правової поведінки, є правова свідомість та правова культура особи, усвідомлення своїх дій під час вибору моделі поведінки, наявність свободи такого вибору, мотив своїх дій тощо. Варто брати до уваги також й інші особливості, які має забезпечити держава, з метою утвердження саме правової поведінки як норми для своїх громадян: стабільна економіка, забезпечення достатніх умов для задоволення усіх важливих потреб та реалізації прав громадян (соціальних, культурних, політичних тощо), належний рівень судової і правозахисної систем, забезпечення дотримання демократичних принципів, сприяння розвитку громадянського суспільства тощо. Вказані фактори у їх сукупності зумовлюють причини ключових проявів правової поведінки, як у правовому полі так і поза його межами.

Будь-які вчинки і дії особи визначаються через визначення їх соціальної значимості, корисності або шкоди для суспільних правовідносин. У правовій системі суспільства їх розглядають ще й і з точки зору права, яке є критерієм оцінки цих вчинків як соціально корисних чи шкідливих.

Погоджуємось із висловленою позицією Г.О. Палія, що рівень правової культури та правої свідомості в українському суспільстві, як в сенсі дотримання законів, так і поваги до прав, свобод інших громадян, є недостатнім для належного формування правової держави. Вказана проблематика наявна з моменту проголошення незалежності України і має місце в умовах сьогодення. Поведінка громадян може проявляється по різному, як у позитивному ключі - готовності членів суспільства дотримуватись законів, зокрема проявляється у їх законослухняності, так і у негативному ключі – у формі правопорушень і не дотриманні ключових основ правопорядку. Негативні зміни морально-правових настанов прямо проявляються на правовій поведінці громадян, що вкрай гостро має місце на території України, з урахуванням невтішних умови життя усіх українців, що викликано військовою агресією сусідньої держави [1, с. 144].

Саме завдяки нормам природного права поведінка особи формується в правовій площині, на ключових цінностях, які визнаються у суспільстві. А негативні чинники, які наявні сьогодні, провокують особу обрати неправомірну, девіантну, конформістську поведінку, на противагу того, щоб обрати правомірну лінію поведінки [2, с. 311].

Війна РФ проти України, яка фізично ведеться в просторі України, на її території, реально має глобальний характер завдяки воєнній, економічній, фінансовій, дипломатичній, інформаційній та ідеологічній підтримці країн Заходу, НАТО і ЄС. Сама війна має гібридний характер і включає, поряд з військовими діями, застосування економічних і фінансових санкцій, інформаційні й цивілізаційні складові.

Геополітичні зміни у світі та військові дії на території України чинять негативний вплив на соціальну політичну, економічну, соціально-психологічну сфери, посиливши дію наявних у міжнародному безпековому середовищі негативних чинників. Так, збройний конфлікт між Україною та РФ, який розпочався ще з 2014 року і триває в більш агресивній його фазі починаючи з 2022 року, спричинив масову евакуацію жінок і дітей, став причиною підвищення рівня їх віктимності. Такі події зумовили низку побутових проблем внутрішньо переміщених осіб, найбільша чисельність яких зареєстрована у Дніпропетровській, Запорізькій, Харківській та Херсонській областях. Вказана група громадян не є однорідною. Певна кількість переселенців досить успішно інтегруються до соціального середовища в іншій місцевості. Водночас кримінологічний інтерес представляють ті внутрішньо переміщені особи та їх сім'ї (а їх питома вага, порівняно з корінним населенням, безсумнівно, вища), які опинилися у складних побутових, економічних умовах. Значна кількість із них мали досвід перебування в обстановці ведення бойових дій, що виявилось потужним психотравмуючим фактором. Останній накладається на проблеми

соціально-правового, психологічного характеру, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи, їх ексклюзивності, винятковості [3, с. 230].

Досить актуальним питанням в умовах сьогодення, є питання особливостей адаптації не лише військовослужбовців до умов цивільного життя, а також внутрішньо переміщених осіб та й звичайних громадян, які проживають де й проживали до початку активних бойових дій. Особливий інтерес викликає, саме питання адаптації лінії поведінки вказаних осіб.

В загальному розумінні, соціальна адаптація – це формування найбільш адекватних стереотипів поведінки в умовах мікросоціального середовища, яке постійно змінюється. Під адаптацією військовослужбовців ми розуміємо процес пристосування особистості до нових умов соціального середовища через оволодіння нормами поведінки, пристосування до вимог суспільства: маємо на увазі узгодження розбіжностей між вимогами і очікуваннями соціуму по відношенню до людини та її реальною поведінкою, і між можливостями людини та реаліями соціального середовища, в якому вона перебуває. Час адаптації умовно можна розділити на такі етапи: підготовчий, етап психологічного напруження перед звільненням, етап гострих психічних реакцій під час переходу до цивільного життя, етап гострих психічних реакцій виходу з військового життя, етап перегляду колишніх стереотипів і надбання нових умінь та навичок [4, с. 84].

Відповідно до проведених досліджень Gradus Research, більше 70% українців з початку війни живуть у стані стресу. Хронічний стрес, пов'язаний з війною, присутній незалежно від того, де людина переживає війну – в Україні чи за кордоном. Військовослужбовці також зазнають бойового стресу, який може виникати ще до реальної загрози життю і продовжується аж до виходу із зони воєнних дій. Це дестабілізаційний стан, який вичерпує резерви організму, тягне за собою ризик дезінтеграції психічної дії [5].

Постійний стресовий стан негативно відбивається на правосвідомості та подальшій правовій поведінці. Російське вторгнення в Україну призвело до сплеску психічних розладів та зниження кількості випадків звернення за психіатричною допомогою, що тягне за собою зміни у поведінці людей, у тому числі й поширення протиправної поведінки.

Під впливом стресогенних факторів існує ризик виникнення патологічних змін в структурі особистості, які є підґрунтям розвитку особистісних дисгармоній, що в кінцевому результаті може негативно відобразитися на поведінці, коли на протигагу правовій лінії поведінки, особа буде обирати протиправну лінію поведінки.

Дослідження процесу пристосування до кризових умов (якими і є умови воєнного конфлікту та його наслідки) дає підстави говорити про різні моделі адаптації, що спонукає до пошуку відповідей на питання, чим відрізняються ці моделі, які психологічні стратегії адаптації до умов і наслідків воєнного конфлікту застосовують особа і суспільство, які стратегії стають засобами реалізації тих чи інших моделей адаптації.

Наукові пошуки, коли мова йде про вивчення проблеми психологічних стратегій адаптації осіб до умов та наслідків воєнного конфлікту, мають базуватися на моделях адаптації, щоб правильно здійснити вибір альтернативних стратегій поведінки і мати можливість визначити критерії таких стратегій [6, с. 16].

Саме психологічна допомога, як для учасників бойових дій так і внутрішньо переміщених осіб, сприяє їх успішній адаптації до нових умов життя і дає можливість скоригувати «правильну» в межах розумності у соціумі лінію поведінки. В межах психологічної допомоги можуть бути застосовані такі напрямки: «діагностика особливостей адаптації та поведінки до умов мирного життя, психоемоційного стану, синдрому соціально-психологічної дезадаптації; психологічне консультування (індивідуальне та сімейне); психокорекційна робота з метою виправлення тих особливостей психічного розвитку, які за прийнятою системою критеріїв не відповідають оптимальній нормі; навчання навичкам саморегуляції – прийомам зняття напруженості за допомогою релаксації, аутотренінгу та іншим методам; соціально-психологічні тренінги з метою підвищення їх адаптивності і особистісного розвитку; допомога в професійному самовизначенні, профорієнтація в цілях перенавчання та подальшого працевлаштування» [7, с. 46].

Висновки. В умовах сьогодення, нестабільність правової поведінки є явищем негативним із погляду передбачуваності розвитку суспільства в цілому, відтворюваності суспільних відносин, належної і ефективної діяльності інститутів тощо. Воєнні дії, які ведуться на території України, для окремих громадян є «ширмою», за якою вони собі дозволяють зловживання в різних галузях права, у тому числі вказане є наслідком – обрання протиправної лінії поведінки. Першочерговим і ключовим питанням, в умовах сьогодення, має стати забезпечення правопорядку в нашій державі, що має бути націлено на встановлення і підтримання на належному рівні, в межах правового поля, правової лінії поведінки суб'єктів суспільних відносин. Окремим, елементом, досягнення вказаного результату, має виступати забезпечення на державному рівні процесу соціальної адаптації громадян нашої країни до подолання наслідків воєнного конфлікту. Саме становлення правової поведінки не може бути забезпечено без правопорядку у суспільстві, відповідно і правопорядку у суспільстві не можливо досягти без належного рівня правової поведінки громадян, що визначається їх прямопро-порційним взаємозв'язком.

Список використаних джерел

1. Палій Г. О. Підвищення ефективності правової системи України шляхом посилення правозахисної функції громадянського суспільства [Електронний ресурс] / Г.О. Палій // Громадянське суспільств. – 2015. – № 7. Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1718/> (дата звернення 15.09.2025).
2. Романова А. С. Природно-правове регулювання суспільних відносин в період війни. Аналітичне-порівняльне правознавство / редкол.: Ю. М. Бисага

- (голов. ред.), Д. М. Белов, С. Б. Булеца та ін.; ДВНЗ «УжНУ». Ужгород. 2022. № 3. С. 311-314.
3. Тичина Д. М. Детермінанти, що впливають на вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством. Право та державне управління. 2023. № 2. С. 229-236.
4. Акименко Ю. Ф. Як допомогти родині учасника бойових дій : [методичний посібник для соціальних працівників і психологів] / Ю. Ф. Акименко, Т. І. Сила. – Чернігів : Десна Поліграф, 2017. 144 с.
5. Спеціальне дослідження до річниці повномасштабного вторгнення росії в Україну [Електронний ресурс] // Платформа Gradus Research. – Режим доступу: <https://gradus.app/uk/open-reports/gradus-report-war-anniversary-ua/> (дата звернення 23.09.2025).
6. Спільнота в умовах воєнного конфлікту: психологічні стратегії адаптації : колективна монографія / за наук. ред. Л. М. Коробки / Л. М. Коробка, В. О. Васютинський, В. Ю. Вінков та ін. ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2019. 286 с.
7. Орловська О. А. Особливості адаптації військовослужбовців до умов цивільного життя. «Молодий вчений». 2019. № 8 (72). С. 45-49.

ЩОДО ЗАХИСТУ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Чернадчук Тамара

кандидат юридичних наук, доцент

Кафедра адміністративного та інформаційного права

Сумський національний аграрний університет

м. Суми, Україна

Не викликає сумніву той факт, що культурна спадщина людства відіграє важливу роль у сучасному світі. Передаючи з покоління в покоління мову, традиції, цінності, культурна спадщина формує як національну так і регіональну ідентичність, особливо це важливо в умовах всеосяжної глобалізації. Будучи джерелом знань про минуле, культурна спадщина не тільки надає можливість дослідити розвиток людства, його досягнення, але й сприяє зміцненню соціальних і культурних зв'язків, розумінню та повазі до різних культур. Як зазначено в статті 1 Гаазької конвенції 1954 року про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту (далі – Гаазька Конвенція 1954 року): «термін «культурні цінності» охоплює... рухоме або нерухоме майно, таке як пам'ятки архітектури, мистецтва чи історії, релігійні чи світські; археологічні пам'ятки; групи будівель, які в цілому мають історичне чи художнє значення; твори мистецтва...» та інші об'єкти віднесені до культурної спадщини людства [1]. В свою чергу, захист культурної спадщини людства є одним із